

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ 7

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1938

ΤΕΥΧΟΣ Γ.* ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ *

Ὑπὸ

ΑΓΓΕΛΟΥ Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Κυρίαί, Κύριοι

Βαθυτάτην αἰσθάνομαι εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἣτις διὰ τῆς εὐμενοῦς αὐτῆς ψήφου μ' ἐξέλεξεν ἑκτακτον Καθηγητὴν τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας καὶ πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας, τὸν ἐπικυρώσαντα τὴν ἐκλογὴν ταύτην.

Ἀναλογιζόμενος τὴν τιμὴν, ἣ ὁποία μοὶ ἐγένετο, αἰσθάνομαι ἐξ ἄλλου μὲ συγκίνησιν καὶ πόσον βαρεῖαν εὐθύνην ἀνεδέχθην. Ἡ ἔδρα τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας ταυτίζεται μὲ τὴν φωτεινὴν καὶ ἐξαίρετον ἐπιστημονικὴν προσωπικότητα τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἀνδρεᾶ Ἀνδρεάδη, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον τριακονταετίαν ἐμύησεν, εἰς τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης, ὅλην τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Ἀνδρεάδη εἶναι τόσον ἐκτεταμένον καὶ τόσον πολύμορφον, ὥστε ὅσα καὶ ἂν ἐπιχειρήσω νὰ εἶπω τὴν στιγμὴν αὐτήν, θὰ εἶναι κατώτερα τῆς πραγματικότητος.

* Ἐναρκτήριος λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 3 Φεβρουαρίου 1938 εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Δημοσιεύεται ὡς ἐξεφωνήθη, μὲ τὴν προσθήκην μόνον ὑποσημειώσεων τινῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκρίθησαν ἀναγκαῖαι πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἐρευνωμένων ζητημάτων.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀνδρεάδη εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὑπὸ τὴν πολυσχιδῇ αὐτοῦ δρᾷσιν, εἶναι ἀνεκτίμητος.

Ὡς ἱστορικός, μὲ οἰκονομικὴν προπόνησιν σπανίαν, μὲ φιλολογικὴν κατάρτισιν ἐξαιρετικήν, μὲ ἀπαραίτητον ἱστορικὸν ὀπλισμόν, κατῴρθωνε ν' ἀνατέμνη τὰ οἰκονομικὰ καὶ δημοσιονομικὰ προβλήματα τῆς Ἀρχαίας καὶ Νεωτέρας Ἑλλάδος, νὰ τὰ ζωογονῇ, νὰ τὰ συγχρονίζῃ καὶ νὰ τὰ καθιστᾷ προσιτὰ, ὠφέλιμα καὶ κτῆμα τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων του. Εἶναι τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς δράσεώς του, τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησε τὸν Ἀνδρεάδη μεταξὺ τῶν 4 ἢ 5 οἰκονομικοῖστορικῶν τοῦ κόσμου καὶ ἐστερέωσε τὴν φήμην του ὡς ἐπιστήμονος διεθνοῦς κύρους.

Ὡς θεωρητικὸς οἰκονομολόγος, ἂν καὶ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου οἰκονομικῆς σχολῆς, ἦτο περισσότερο ἐκλεκτικός, ὥς καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγεν. Δὲν ἤθελε ν' ἀνήκῃ εἰς καμμίαν Σχολήν, οὐδὲ νὰ ὑπηρετῇ συγκεκριμένην τινὰ κοινωνικὴν τάξιν.

Ὡς διδάσκαλος, εἶχε τὸ μεγάλο προτέρημα νὰ καθιστᾷ τὰ πλέον ξηρὰ καὶ δυσνόητα ἐπιστημονικὰ ζητήματα σαφῇ καὶ ἐπαγωγᾷ. Εἰς τὰς παραδόσεις του ἀνευρίσκει τις ἀποτυπωμένην ὅλην τὴν προσωπικότητα τοῦ σοφοῦ ἐπιστήμονος.

Ὡς ἄνθρωπος, ὑπῆρξεν ὁ Ἀνδρεάδης, δημιουργὸς ἠθικῶν ἀξιῶν. Μὲ ἀνωτερότητα πνεύματος καὶ ψυχῆς, ἀπέβη σύμβολον ἀνωτέρας ἠθικῆς.

Ὁ Ἀνδρεάδης, μὲ τὴν καθόλου δημιουργὸν δρᾷσιν του εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἐλάμπρυνεν, ὅσον ὀλίγοι, τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ τὴν κατέστησεν, εὐρύτατα, γνωστὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ θάνατός του, πρόωρος καὶ ἐξαφνικός, ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐθνικὴ ἀπώλεια, διὰ τὴν ἐπιστήμην δὲ κενὸν δυσαναπλήρωτον.

Ἡ Δημοσία Οἰκονομία, πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἀπαραιτήτων ὑλικῶν μέσων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν παρ' αὐτῆς ἐξυπηρετουμένων κοινωνικῶν ἀναγκῶν, παρεμβαίνει, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως, εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν, καὶ συμμετέχει εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, τοῦ ἄλλως καλουμένου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Οὕτω ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος χώρας τινός, τὸ ὅποιον προορίζεται διὰ τὴν κατανάλωσιν, διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ διὰ τὴν ἀποταμίευσιν, ἓν τμήμα διατίθεται διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὸ ὑπὸ τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας ἀπορροφώμενον τμήμα τοῦ εἰσοδήματος, ἀπετέλει, κατὰ μέσον ὅρον, διὰ τὰς κυριωτέρας χώρας, τὰ 10 - 12 % τοῦ συνόλου. Σήμερον ἡ ἀναλογία αὕτη κυμαίνεται μεταξὺ 25 - 35 %, ἥτοι ὑπερεδιπλασιάσθη ¹.

Τὴν συμμετοχὴν ταύτην εἰς τὸ κοινωνικὸν προϊόν, τὸ Κράτος — τὸ ὅποιον ἀσκεῖ τὴν Δημοσίαν Οἰκονομίαν — ἐπιτυγχάνει εἴτε κατὰ τρόπον ἄμεσον δηλ. π ρ ω τ ο γ ε ν ῆ, εἴτε κατὰ τρόπον ἔμμεσον, δηλ. π α ρ ά γ ω γ ο ν. Συμμετέχει τοῦτέστιν, ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς δι' ἀσκήσεως παρ' αὐτοῦ ἰδίων ἐκμεταλλεύσεων — ὡς ἢ ἐπιχειρήσεις τῶν σιδηροδρόμων, ἢ διαχείρισις τῶν ταχυδρομείων, ἢ ἐκμετάλλευσις τῆς ἰδίας του περιουσίας κ. ο. κ. ἢ προαφαιρῇ μέρος τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἰδιωτῶν, εἴτε ἀναγκαστικῶς διὰ τῆς ἐπιβολῆς φόρων, εἴτε ἑκουσίως διὰ τῆς συνάψεως δανείων.

Ἡ ἐξέτασις τῆς συνθέσεως τῶν νεωτέρων προϋπολογισμῶν, ἀπὸ ἀπόψεως πορισμοῦ ἐσόδων, ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Δημοσία Οἰκονομία βασίζεται, κατὰ τὸ πλεῖ-

¹ Τὸ ζήτημα τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τοῦ ὑπὸ τῆς φορολογίας ἀπορροφώμενου τμήματος ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὅπερ συνδέεται μὲ τὸ τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως συναντᾶ πλείστας δυσχερείας. Ἐν πρώτοις ἀνακύπτουν δυσχέρειαι ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως. Περαιτέρω προβάλλει τὸ ζήτημα τῆς μεθοδολογίας. Διάφοροι πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται μέθοδοι, ἀναλόγως δὲ ἐκάστης τούτων διαφέρουν συνήθως καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἐξαγόμενα συμπεράσματα. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα τοῦτο ζητήματα ἐξητάσαμεν ἐκτενῶς εἰς τὴν μελέτην μας *Charges fiscales et Dépenses publiques*, Paris 1931.

στον, — κατὰ 9)10 περίπου — ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῶν φόρων. Διὰ τοῦ προϊόντος τῶν φόρων ἱκανοποιοῦνται, κατὰ συνέπειαν, αἱ συλλογικαί, αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι. Κύριος, ὅθεν, καὶ πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς φορολογίας εἶναι δημοσιονομικός, ταμιευτικός.

Τίθεται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ἡ ἀποστολὴ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς εἶναι μόνον ταμιευτική; Ὁ φόρος, τοὔτέστιν, ἀποθλέπει εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν δημοσίων μόνον ἐσόδων ἢ δύναται ταῦτοχρόνως νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ δευτερεύοντας ἢ παραλλήλους ἢ ἰσοτίμους ἄλλους σκοπούς; Δύναται, μὲ ἄλλους λόγους, ἡ Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ὡς τεχνικὸν μέσον πραγματοποιήσεως ἄλλων, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν ἢ κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιδιώξεων;²

* * *

Εἰς τὸν οἰκονομικὸν φιλελευθερισμὸν ἀνταπεκρίνεται ἡ ἀποψις τοῦ ταμιευτικοῦ σκοποῦ τοῦ φόρου. Ἦτο αὕτη, ἄλλως

² Γεν. Βιβλιογραφία: Andreae W., Bausteine zu einer universalistischen Steuerlehre, Jena 1927. Boesler Felix, Sozialetat und Sozialbelastung, Berlin 1931. Bräuer K., Finanzsteuern, Zwecksteuern und Zweckzuwendung von Steuererträgen, εἰς Schriften des Vereins für Sozialpolitik, Bd 174 II 1928. Dalton Hugh, Principles of Public Finance, 7η ἔκδοσις London 1932. Frantz Constantin, Die soziale Steuerreform als die condition sine qua non, wenn der sozialen Revolutionen vorgebeugt werden soll, Mainz 1881. Gerloff Wilhelm, Steuerwirtschaft und Sozialismus, Leipzig 1922. Griziotti B. Principii di Politica Diritto e Scienza delle Finanze, Padova 1929. Jèze Gaston, Cours de finances publiques, 1932/1933. Paris 1933. Jung L. Wirtschaftspolitisch motivierte Steuerpolitik im Deutschen Reich, Darmstadt 1933. Laufenburger H. The Interplay of Taxation and economic fluctuations. Εἰς περιοδικὸν «Index», No 113, May 1935. Lotz Walter, Fiskus als Wohltäter, Betrachtungen über Nebenzwecke bei der Besteuerung, Berlin 1906. Mann Fritz Karl, Steuerpolitische Ideale. Vergleichende Studien zur Geschichte der ökonomischen und politischen Ideen 1600—1935, Jena 1937. Moll Bruno, Finanzwissenschaft, Berlin 1930. Müller Gerhard, Die Ausgaben für Zwecke der Wohlfahrts- und Sozialpolitik in den Gemeinden des Landes Sachsen, Lucka 1933. Pigou A., A Study in Public Finance, London 1929. Rath Klaus W., Oeffentliche Hand oder volksbewusste Staatswirtschaft, εἰς Finanzarchiv, 1936, σελ. 193 ἐπ. Roepke W. Crises et Cycles. London 1936 Σάντη Δημ., Εἰσαγωγή εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Πολιτικὴν,

τε, σύμφωνος πρὸς τὰς τότε κρατούσας ἀντιλήψεις περὶ Δικαίου καὶ περὶ Κράτους. Διὰ τοῦ φόρου ἔδει ν' ἀναζητοῦνται τὰ ὑλικά μέσα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ ἡ Ἰδιωτικὴ Οἰκονομία. Ἐκεῖ, ὅπου μόνον ἄσκησις ἐξουσίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἀπαιτεῖται, ὡς καὶ ἀναγκαστικὴ ἐπιβολὴ θυσιῶν ἐκεῖ πρέπει νὰ περιορίζεται, κατὰ τὴν φιλελευθέραν σχολήν, ὁ ρόλος τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας πρὸς ἐπιδιώξιν τῶν καθαρῶς οἰκονομικῶν σκοπῶν, ἀφοῦ ὁ ἰδιώτης ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ὀφείλει δὲ ν' ἀπέχη τὸ Κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπεμβαίῃ, ὅπωςδῆποτε, εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς οἰκονομίας.

Φόροι μὲ εἰδικοὺς οἰκονομικοὺς ἢ κοινωνικοὺς σκοποὺς δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Κάθε φόρος, ὅστις θὰ ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἢ εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομίας ἀπετέλει δημοσιονομικὸν σφάλμα. Ἀπέναντι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τὸ Κράτος, ὡς *Fiscus*, πρέπει νὰ εἶναι «οὐδέτερον»³.

Θεσσαλονίκη 1936. Σμπάρουνη Α., Γενικαὶ Γραμμαὶ Φορολογικῆς Πολιτικῆς, Ἀθῆναι 1935. Schmidt Dora, Nichtfiskalische Zwecke der Besteuerung, Tübingen 1926. Seligman E., La théorie sociale de la Science des Finances, εἰς «Revue de Science et de Législation Financières», 1926, σελ. 575 ἐπ. Τοῦ αὐτοῦ, L'impôt progressif en théorie et en pratique, Paris 1909. Stamp Josiah Sir, The fundamental principles of Taxation, in the light of modern development, London 1929. Wagner Adolf, Finanzwissenschaft, Erster Teil, 3η ἔκδοσις, Leipzig 1883, σελ. 45 ἐπ. Τοῦ αὐτοῦ, Zweiter Teil, 2α ἔκδοσις, Leipzig 1890, σελ. 207 ἐπ. καὶ σελ. 307 ἐπ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἄρθρον: «Staat in nationalökonomischer Hinsicht» εἰς Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 3η ἔκδοσις, VII, σελ. 733 ἐπ. Facing the tax Problem. The Twentieth Century Fund. N. York 1937.

³ Μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐξελιξέως τῶν κατευθύνσεων τῆς φορολογίας καί, εἰδικώτερον, μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν περίοδον τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ ἡσχολήθη διὰ μακρῶν εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ ἔργου ὁ καθηγητὴς Fritz Karl Mann, Steuerpolitische Ideale (Finanzwissenschaftliche Forschungen, Heft 5) Jena 1937. Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ Mann δίδει μίαν πλήρη καὶ συστηματικὴν κριτικὴν ἔκθεσιν τῶν φορολογικοπολιτικῶν κατευθύνσεων ἀπὸ τοῦ 1600 μέχρι τοῦ 1935.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρξαμένη ἐκβιομηχάνησις καὶ ἡ ἐντεῦθεν αὔξησις τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ, ἀνέτρεψαν τὴν παλαιὰν σύνθεσιν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης οἱ νομοθέται λαμβάνουν μέτρα, τὰ ὁποῖα δὲν προσαρμόζονται πλέον εἰς τὸ πλαίσιον τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Μέτρα τοιαῦτα λαμβάνονται ἐπίσης προκειμένου καὶ περὶ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀποστολὴ καὶ εὐρύνεται⁴.

Οὕτως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ φόρος ἀρχίζει νὰ λαμβάνη ἓν νέον περιεκτικὸν καθῆκον. Ὑποστηρίζεται ὅτι πρέπει ν' ἀποθῇ ὁ ρυθμιστὴς τῶν σχέσεων τοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μοχλὸς τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ οἰκονομολόγου Adolf Wagner διατυπωθείσης «κοινωνικῆς λειτουργίας τῆς φορολογίας» καὶ γενικώτερον τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς τῆς Δημοσίας Οἰκονομικῆς⁵.

⁴ Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Stafford Northcote, ὁπαδὸς τῆς ὑπὸ τῶν Peel καὶ Gladstone εἰσαχθείσης φιλελευθέρας δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, τονίζει ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀσκηθῇ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ κεχωρισμένως χωρὶς νὰ ληθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ οἰκονομικὴ καὶ γενικώτερον ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ. Ἡ τάσις αὕτη χαρακτηρίζει τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 1842—1860. Βλέπε Stafford Northcote, *Twenty Years of financial policy*, London 1862, 4 ἀναφ. εἰς Mann, ἐνθ' ἀν. σελ. 315.

⁵ Adolf Wagner, *Finanzwissenschaft Zweiter Teil*, 2α ἔκδοσις, Leipzig, 1890 σελ. 207 ἐπ. ὡς καὶ σελ. 385 ἐπ. Ὁ Wagner τὴν ἰδέαν ταύτην ἀναπτύσσει καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας μελέτας του, ὡς π. χ. εἰς τὸ δημοσιευθὲν παρ' αὐτοῦ ἄρθρον «*Staat in nationalökonomischer Hinsicht*» εἰς τὸ *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 3 ἔκδοσις, VII, σελ. 733 ἐπ. Τὰς ἰδέας τοῦ Wagner ἐκλαϊκεύει ὁ δημοσιολόγος Constantin Frantz εἰς τὸ ἔργον του «*Die Soziale Steuerreform als die condition sine qua non, wenn der sozialen Revolution vorgebeugt werden soll*», Mainz 1881 καὶ ὁ Ἰταλὸς Eugenio Rignano, *Di un socialismo in accordo colla dottrina economica liberale*, Torino 1901.

Ἡ δυνατότης μιᾶς διορθώσεως τοῦ τρόπου τῆς κατανομῆς τοῦ πλούτου μεταξύ τῶν κοινωνικῶν τάξεων συζητεῖται, παρεμπιπτόντως, καὶ πρὸ τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἕνας σύγχρονος τοῦ Adam Smith ὁ λόρδος Kames εἰσηγεῖται εἰς ἔργον του δημοσιευθὲν τῷ 1774 μεταξύ τῶν ἄλλων κανόνων τοὺς ὁποίους πρέπει ν' ἀκολουθῇ ἡ φορολογία, τὸν

Ἡ βάσις τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ ἰδανικοῦ τῆς φορολογίας ἀνευρίσκεται κατ' ἀρχήν, εἰς τὴν περὶ Κράτους φιλοσοφικὴν ἀντίληψιν. Εἰς τὴν «κοινωνικὴν φάσιν τῆς δημοσίας ζωῆς» δὲν παραμένει πλέον χῶρος διὰ τὴν φιλελευθέραν ἔννοιαν τοῦ Κράτους. Εἰς τὴν νέαν κοινωνικὴν βαθμίδα ἐξελίξεως ἀνταποκρίνεται πλέον μία ὀργανικὴ καὶ ἱστορικὴ θεωρία περὶ Κράτους. Ὁ Wagner χρησιμοποιεῖ καὶ ἐπεκτείνει τὰς γνωστὰς ιδέας τῆς γερμανικῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας, προσαρμόζων αὐτὰς εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀντιλήψεις.

Τὸ Κράτος δὲν εἶναι πλέον ἓνας αὐθαίρετος σχηματισμός, οὔτε ἓν ἀναγκαῖον κακόν, ἀλλ' ὁ ἀπαραίτητος ὅρος καὶ ταῦτοχρόνως ἡ ἀνωτάτη μορφή τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν τῶν σκοπῶν τοῦ δικαίου, τὸ Κράτος πρέπει νὰ διεκδικῇ, κατὰ τὸν Wagner, πολιτιστικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποστολήν, μὲ τάσιν τὴν ἀνύψωσιν τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων διὰ τῆς κρατικῆς βοηθείας.

προοδευτικὸν φορολογικὸν συντελεστήν, μὲ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὀφείλει τὸ κράτος νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν ἀνισότητα τῆς κατανομῆς τῆς ἰδιοκτησίας. Εἶναι δὲ ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι ὁ Adam Smith ἐνῶ εἰς τοὺς γνωστοὺς τέσσαρας δημοσιονομικοὺς κανόνους ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς ἀπόψεις τοῦ συμπατριώτου του Kames, παρεσιώπησε πλήρως τὴν βραδύτερον ἀποκληθεῖσαν «κοινωνικὴν λειτουργίαν τῆς φορολογίας». Προφανῶς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Fr. Mann (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 315), διείδε τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς ιδέας ταύτης μὲ τὸν οἰκονομικὸν ἀτομισμόν. Ὁ John Stuart Mill προώθησε ὡσαύτως τὴν ιδέαν τῆς διὰ μέσου τῆς φορολογίας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἄν καὶ οὗτος ἦτο ἀντίθετος τῆς προοδευτικῆς φορολογίας, ἐζήτει, ἐν τούτοις, παραλλήλως πρὸς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος, προοδευτικὸν φόρον κληρονομιῶν, ἵνα διὰ τοῦ ἀμέσου τούτου τρόπου ἀμβλυνθοῦν αἱ διαφοραὶ τοῦ πλούτου (John Stuart Mill, Principles of political economy, London - New York 1926 σελ. 809 ἐπ.). Ὁ Γερμανὸς οἰκονομολόγος Albert Schaeffle, ὁ ὁποῖος προσωποποιεῖ εἰς τὸ Κράτος τὴν ἠθικὴν ἀντίληψιν, συνέβαλε ἐπίσης διὰ τῶν ἔργων του εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀντιλήψεως τῆς διὰ τῶν φόρων ἐπιτεύξεως μιᾶς ὀρθοτέρας κατανομῆς τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος (βλ. κυρίως τὴν ἐργασίαν του «Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirtschaft», Tübingen 1873). Οὐδεὶς ὅμως συνέτεινε εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς κοινωνικοπολιτικῆς λειτουργίας τοῦ φόρου καὶ οὐδεὶς ἔδωσε μεγαλυτέραν ὠθησιν εἰς τὴν πρακτικὴν φορολογικὴν πολιτικὴν ὅσον ὁ Adolf Wagner.

Τὸ νέον τοῦτο φορολογικοπολιτικὸν ἰδανικὸν ἔχει ταῦτοχρόνως καὶ μίαν οἰκονομικὴν βάσιν. Ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπὸ τῆς κλασσικῆς σχολῆς ὑποστηριζομένην ἁρμονίαν τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, ἔχει ἀπὸ μακροῦ κλονισθῇ. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς εἶχε ἐπιφέρει τεραστίαν ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομικῶν ἐνεργειῶν, εἶχε δημιουργήσει ἀφ' ἑτέρου διόγκωσιν τῆς οἰκονομίας, μὲ ἀποτέλεσμα, μίαν, μέχρι τότε, ἄγνωστον ἄλυσον οἰκονομικῶν κρίσεων καὶ μίαν ἀπαθλίωσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Καταπολεμεῖται ἡ αἰσιόδοξος ὑπερεκτίμησις τοῦ συστήματος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ διαπιστοῦται βαθμιαίως ὅτι ἡ ἐπιδίωξις τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος, ἥτις ἴσως πραγματοποιεῖται κατὰ τρόπον ἄριστον μὲ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου, δὲν εἶναι πάντοτε ταυτόσημος πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος.

Τὸ Κράτος δὲν πρέπει, κατὰ συνέπειαν, νὰ λαμβάνῃ ἀποκλειστικῶς παθητικὴν θέσιν, εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον· πρέπει νὰ τοῦ ἀνατεθοῦν (κατὰ τὸν Wagner) οὐσιαστικὰ καθήκοντα εἰς ὅλα τὰ τμήματα τῆς οἰκονομίας.

* * *

Ἀπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς πηγάζουν δύο ἀξιώσεις οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς φύσεως⁶.

Πρῶτον, ἔκτασις τῆς κρατικῆς περιουσίας εἰς βάρος τῆς ἰδιωτικῆς—τοῦτο ἀποτελεῖ γενικώτερον πολιτικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον συνήθως χαρακτηρίζεται ὡς «κρατικὸς σοσιαλισμός» καὶ

δεύτερον, ὅπερ καὶ ἐνδιαφέρει τὴν Δημοσίαν Οἰκονομικὴν, ἀντικατάστασις τῆς ἀπολύτως ταμιευτικῆς φορολογικῆς πολιτικῆς διὰ τῆς κοινωνικῆς.

Ἐνῶ ἡ καθαρῶς ταμιευτικὴ πολιτικὴ ἀνεγνώριζε τὴν ὑφισταμένην κατανομήν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ πλούτου, ὡς φυσικὴν, καὶ συνεπῶς ὡς ὀρθὴν καὶ δικαίαν, ἡ κοινωνικὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ ἀπορρίπτει ἀντιθέτως τὴν μέχρι τοῦδε κατάστασιν, θέλει, κατὰ συνέπειαν, νὰ ἐπιτύχῃ μίαν δικαίαν

⁶ Βλ. Fritz K. Mann, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 317.

ἐξίσωσιν τῶν διαφορῶν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς περιουσίας.

Ἐφαρμογὴ τῆς προοδευτικῆς φορολογίας, μεγαλυτέρα ἐπιθάρυνσις τῶν ἐκ κεφαλαίου εἰσοδημάτων, βαρεῖα φορολόγησις τοῦ κεφαλαίου, ἀπαλλαγὴ τῶν οἰκονομικῶς ἀδυνάτων, εἶναι τὰ βασικὰ μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ κοινωνικοπολιτικὴ λειτουργία τοῦ φόρου.

Μολονότι ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς τῆς φορολογίας ἔλαβεν ἐν τῇ πράξει μεγάλην ἔκτασιν, ἐν τούτοις, ἡ ἑναντι αὐτῆς θέσις τῶν περισσοτέρων οἰκονομολόγων ὑπῆρξε μᾶλλον ἐχθρική. Ὁ Wicksell, ὁ Eheberg, ὁ Ritschl, ὁ Lindahl, ὁ Gerloff καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐκ τῶν δημοσιονόμων, δὲν ἀναγνωρίζουν εἰς τὴν φορολογίαν κοινωνικοπολιτικὴν ἀποστολήν. "Ἄν μία ἐξίσωσις τῆς κατανομῆς τοῦ πλούτου εἶναι ἐπιθυμητὴ καὶ ἀναγκαία, λέγουν, δὲν εἶναι ἡ φορολογία, τὸ καταλληλότερον πρὸς τοῦτο μέσον, διότι οὕτω θὰ ἐμειοῦντο τὰ ἐλατήρια τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἡ ὑψηλὴ φορολογία τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ κεφαλαίου θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὥστε οὐδεὶς ν' ἀσχολῇται μὲ ἐργασίαν μὴ προσοδοφόρον. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἀρνοῦνται, κατ' ἀρχήν, τὸ δυνατόν τῆς ταυτοχρόνου ἐπιδιώξεως διὰ τοῦ φόρου μὴ δημοσιονομικῶν σκοπῶν. Διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, προσθέτει ὁ Gerloff⁷, διακινδυνεύεται ἡ πραγματοποίησις τῶν γενικῶν ἀρχῶν περὶ φορολογίας, ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Helfferich, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλεται φόρος καὶ ὁσάκις δὲν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ταμιευτικὴ ἀνάγκη⁸.

* * *

Ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ φόρος πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὸν μοχλὸν τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι, ἀπὸ ἀπόψεως

⁷ W. Gerloff, Handbuch der Finanzwissenschaft, τόμος πρῶτος σελ. 443, Tübingen 1926.

⁸ Εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ W a g n e r εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς Δημοσίας Οἰκονομικῆς (Wagner, Finanzwissenschaft, II, 2α ἔκδοσις, σελ. 209). Ὁ E h e b e r g (Finanzwissenschaft, 3—4 ἔκδοσις, σελ. 60—4) δέχεται ὅτι ὁ φόρος ἀσκεῖ καὶ δευτερεύοντας σκοπούς, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι οἱ σκοποὶ οὗτοι δὲν πρέπει νὰ παρακωλύουν τὸν κύριον ταμιευτικὸν σκοπὸν. Τὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις ὑποστηρίζει καὶ ὁ Lotz (Fiskus als Wohltäter, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 31) καὶ ὁ Gerloff Steuerwirtschaft und Sozialismus, Leipzig 1922, σελ. 36 ἐπ.).

τουλάχιστον δυνατότητος ἐφαρμογῆς, ὑπερβολική. Καὶ τοῦτο, διότι πρῶτον ἡ ἐφαρμογή της δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι γενικὴ δι' ὅλας τὰς κατηγορίας τῶν φόρων καὶ δεύτερον διότι παρεντίθενται ὅρια, φύσεως οἰκονομικῆς, τὰ ὁποῖα περιορίζουν τὴν συμβολὴν των.

Μόνον εἰς τοὺς ἀμέσους φόρους καὶ εἰς τοὺς ἐκ τούτων προσωπικούς, ὅπου εἶναι γνωστὴ ἡ φορολογικὴ ἱκανότης καὶ τὸ σύνολον τῆς εἰσοδηματικῆς καὶ περιουσιακῆς καταστάσεως τοῦ φορολογουμένου, εἶναι δυνατὴ ἡ ἐφαρμογή της ἐν λόγῳ ἀρχῆς. Εἰς τοὺς ἐμμέσους φόρους δὲν εἶναι, κατ' ἀρχήν, δυνατὴ ἡ ἐφαρμογή της, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν φόρων τούτων, εἶναι ἄγνωστος ὁ πραγματικὸς φορολογούμενος, πολὺ δὲ περισσότερον ἢ οἰκονομικὴ κατάστασις αὐτοῦ⁹.

Ἐπὶ πλέον μεταξὺ φόρου καὶ ἐθνικῆς οἰκονομίας ὑπάρχουν ὅρια, ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁποίων θὰ ἔχῃ δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ὁρισμένον τμήμα τοῦ εἰσοδήματος πρέπει νὰ παραμένῃ ἀδιάθετον — πέραν τῆς καταναλώσεως — δι' ἀποταμίευσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἀπαιτουμένην διατήρησιν καὶ αὔξησιν τοῦ παραγωγικοῦ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ κεφαλαίου¹⁰. Κατὰ συνέπειαν ἡ προοδευτικὴ φορολογία πρέπει νὰ ἔχῃ ἀνώτατα ὅρια, ἡ δὲ φορολογία τοῦ κεφαλαίου δύναται ν' ἀποβῇ καὶ ἀντιοικονομικὴ. Διότι εἶναι προφανὲς ὅτι μία παραγωγικὴ χρησιμοποίησις τοῦ προϊόντος τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἀπο-

⁹ Ἐφαρμογὴ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἀρχῆς, τουλάχιστον ἐν μέρει, δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἰς τοὺς ἐμμέσους φόρους ὅταν ἐπιβαρύνωνται τὰ εἶδη πολυτελείας καὶ οὐχὶ τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐν τῇ πρακτικῇ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον, καθ' ὅσον οἱ ἔμμεσοι φόροι διὰ νὰ εἶναι ἀποδοτικοὶ ἐπιβάλλονται ἐπὶ εἰδῶν εὐρείας καταναλώσεως τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

¹⁰ Μὲ τὸ ζήτημα τῆς φορολογίας ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀποταμίευσιν ἠσχολήθη διὰ μακρῶν τὸ συνελθὼν ἐν Eilsen συνέδριον τῆς Friedrich Lists Gesellschaft. Αἱ ὑποστηρικθεῖσαι κατὰ τὸ συνέδριον τοῦτο ἀπόψεις καὶ αἱ γενόμεναι ἐπὶ τῶν εἰσηγήσεων συζητήσεις διευκρινίζουν καὶ καθορίζουν τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ φορολογίας καὶ εἰσοδήματος. Αἱ εἰσηγήσεις καὶ αἱ συζητήσεις περιλαμβάνονται εἰς τοὺς ἐκδοθέντας δύο τόμους: Kapitalbildung und Steuersystem, Verhandlungen und Gutachten der Konferenz von Eilsen, Berlin 1930 (δύο τόμοι).

τέλεσμα καὶ αὕξησιν τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος ¹¹. Ἡ φορολογία, μὲ ἄλλους λόγους, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὸ οἰκονομικῶς ἐπιτρεπτὸν ὅριον. Ἡ σημασία ὅθεν τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἀρχῆς ὡς ἀποτελεσματικοῦ παράγοντος ἐξισώσεως τῶν ἀνισοτήτων ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ πλούτου ἔχει περιορισθῇ. Μεσολαβοῦν ἄλλως τε γενικώτερα οἰκονομικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρουν βασικὰς ἐνίοτε μεταβολάς, ὡς αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὴν Γερμανίαν, εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον, ὅπου ὁλόκληροι περιουσίαι ἐξηφανίσθησαν συνεπεία τοῦ πληθωρισμοῦ, ἐκάμφθη δὲ γενικῶς ὁ βαθμὸς τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ¹². Νωπὴ παραμένει ἀκόμη ἡ ἀνάμνησις τῶν συνεπειῶν τῆς τελευταίας οἰκονομικῆς κρίσεως, ἰδίᾳ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἀμερικῆς ¹³. Αἱ ἀπότομοι μεταβολαὶ τῶν τιμῶν ἔχουν ἀνάλογον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς πορείας τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων. Τὸ σύγχρονον, ἄλλως τε, Κράτος τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιδιώξεις, ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον θεωρεῖ ταύτας ἀναγκαίας καὶ ἐπιθυμητάς, προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ δι' ἰδίας πολιτικῆς, δηλ. διὰ τῆς κοινωνικῆς τοῦ πολιτικῆς.

¹¹ Ἐάν ἐπὶ παραδείγματι τὸ προϊόν τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου ἤθελε χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν κατασκευὴν παραγωγικῶν ἔργων ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠϋξάνετο τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα δὲν θὰ ἡλαττοῦτο τὸ κοινωνικὸν κεφάλαιον. Ἐπίσης ἐάν ἀντὶ ἐνὸς ἐπαχθοῦς φόρου ἐπὶ τῶν μισθῶν δηλ. ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων, ἐπεβάλλετο μία ἐλαφρὰ πραγματικὴ φορολογία τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀνωτέρων τάξεων, εἶνε πιθανὸν τὸ κοινωνικὸν κεφάλαιον νὰ παραμείνῃ τὸ αὐτό, ὑπὸ ὠρισμένας δὲ περιστάσεις ν' αὐξηθῇ. ἐφ' ὅσον ἤθελε λάβει χώραν μεγαλυτέρα ἀποταμίευσις τῶν κατωτέρων τάξεων.

¹² Εἰς τὴν ἐργασίαν μας *Die Einkommensverteilung im Lichte der Einkommenssteuerstatistik, Probleme des Geld- und Finanzwesens*, ἐκδιδόμενα ὑπὸ Bruno Moll, ἠρευνήσαμεν τὰς ἐπελθούσας μεταβολὰς εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους καὶ διεπιστώσαμεν ὅτι εἰς τὴν Γερμανίαν μεταξὺ τῆς προπολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς περιόδου παρατηρεῖται σημαντικὴ κάμψις τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνισότητος. Οὕτω ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων εἰσόδημα ἄνω τῶν 100.000 Μάρκων περιορίσθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1914 καὶ 1925 κατὰ 71 % (σελ. 121).

¹³ Βλ. W. Woytinsky, *Les conséquences sociales de la crise*. Ἐκδοσις Δ. Γραφείου Ἑργασίας. Genève 1936.

Ἐὰν ὅμως ἡ κοινωνικοπολιτικὴ λειτουργία τοῦ φόρου εἶναι περιορισμένης σημασίας, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἐφαρμογὴ της, ἔστω καὶ ὑπὸ τὰ περιοριστικὰ ὅρια τῆς ἐκτάσεώς της. Χωρὶς ν' ἀποτελῇ ὀργανικὸν στοιχεῖον τοῦ φόρου, ἔχει, κατ' ἀρχήν, θέσιν εἰς τὴν σύγχρονον δημοσιονομικὴν πολιτικὴν.

Ἐφ' ὅσον ἀναχωρεῖ τις ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἔντασις τῶν ἀνισοτήτων τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον καὶ ὅτι, κατὰ συνέπειαν, εἶναι ἀναγκαία μία διαρκὴς ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν σχέσεων περιουσίας καὶ πλούτου, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων καὶ ὅταν πιστεύῃ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἄνευ δυσμενοῦς τινος ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς φορολογίας, τότε ὀφείλει νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν κοινωνικοπολιτικὴν ἀρχήν. Ἡ φορολογικὴ δικαιοσύνη ὑπὸ τὴν νεωτέραν τῆς ἔννοιαν πρέπει νὰ προσαρμόζεται καὶ πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἄποψιν. Ἐφαρμογὴ τῆς προοδευτικῆς φορολογίας μέχρι τοῦ ὁρίου ὅπου δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ αὕτη τὴν ἀποταμίευσιν, ἐπιθάρυνσις μεγαλυτέρα τῶν εἰσοδημάτων τῶν προερχομένων ἐκ κεφαλαίου, καθιέρωσις ἐλαχίστου συντηρήσεως, ἐνέργεια ἐκπτώσεων ἀναλόγως τῆς οἰκογενειακῆς καταστάσεως τοῦ φορολογουμένου, διαρρύθμισις τοῦ φόρου κληρονομιῶν εἰς τρόπον ὥστε νὰ φορολογοῦνται βαρύτερον ὠρισμένοι κατηγορίαι τούτων, προσπάθεια μετατοπίσεως μέχρι τοῦ δυνατοῦ σημείου τῶν φόρων ἐκ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης εἰς τὰ εἶδη τὰ μὴ στοιχειωδῶς ἀπαραίτητα, εἶναι γενικαὶ κατευθύνσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ διέπουν τὸ φορολογικὸν σύστημα ἐκάστης χώρας, διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται τοῦτο εἰς τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις περὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

* * *

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ τελευταία οἰκονομικὴ κρίσις ἀφ' ἑτέρου ἠνάγκασαν τοὺς νομοθέτας τῶν διαφόρων χωρῶν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν δημοσιονομικὴν δρᾶσιν καὶ ἐπὶ ἄλλων μετώπων.

Ἡ ἱκανοποίησις τῶν νέων, συνεπείᾳ τοῦ πολέμου, προελθουσῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἀνέρ-

γων, ἡ ἐξεύρεσις ἐργασίας καὶ ἡ ἀντιμετώπισις ὅλων τῶν ἐντεῦθεν κοινωνικῶν ζητημάτων, διώγκωσαν ὑπερβαλλόντως τὰς κρατικὰς δαπάνας καὶ ἐπεξέτειναν τὴν κρατικὴν ἀρμοδιότητα.

Εἵπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ φορολογικὴ ἐπιθάρυνσις σήμερον εἶναι ὑπερδιπλασία τῆς προπολεμικῆς.

Αἱ νεοδημιουργούμεναι κοινωνικαὶ ἀνάγκαι εἶναι κατὰ κανόνα, ἀναπόφευκτοι. Τὸ Κράτος πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς μηδόλως ἢ ἀτελῶς ἐξυπηρετούμενας ἀνάγκας, ἐφ' ὅσον θεωρεῖ ταύτας ὡς κοινωνικὰς¹⁴. Ὡς κριτήριον πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν κοινωνικὴν ὠφέλειαν, τὸ συμφέρον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐπειδὴ ὅμως κάθε νέα ἀνάγκη συνεπάγεται δημιουργίαν νέων πόρων, καθῆκον τῆς Δημοσίας Οἰκονομικῆς, εἶναι ὅπως ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς ὀρθῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς ἀξίας τῶν κρατικῶν παροχῶν διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον καὶ τοῦ ἐντεῦθεν διὰ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν προκύπτοντος βάρους.

Ἡ Δημοσία Οἰκονομία ὁμοιάζει, ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου ἐν μέρει, ὡς λίαν ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ ὁ Μαρν, μὲ τὴν ἱατρικὴν. Ὅπως ὁ ἱατρὸς προσπαθεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν διὰ τῆς προφυλάξεως τοῦ ὑγιοῦς, οὕτω καὶ τὸ Κράτος ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὀργανισμοὶ Δημοσίου Δικαίου, προσπαθεῖ νὰ προστατεύσῃ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ ἐνδεχομένης ζημίας. Παλαιότερον τὸ Κράτος ἐφρόντιζε νὰ προφυλάττῃ τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τὰς ζημίας, αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθουν ἀπὸ τοὺς κακοποιούς, ἀπὸ τὰς ἐπιδημίας, ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις κ. ο. κ. Τὸ νεώτερον Κράτος εἶναι

¹⁴ Τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν καθορίζει κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἐπιστημονικῶς ὀρθόν ὁ καθηγητὴς Seligman εἰς τὴν μελέτην του: «La théorie sociale de la science des finances» εἰς τὴν Revue de Science et de Législation financières, 1926, σελ. 575 ἐπ. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λόγων τῆς παρατηρουμένης συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν ἔχει ἀσχοληθῇ ἐκτενῶς ὁ καθηγητὴς Gaston Jèze, Cours de Science des Finances, 1931 σελ. 78 ἐπ., παρ' ἡμῖν δὲ ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἀ. Ἀνδρεάδης, Εἰσαγωγικὰ μαθήματα, Ἀθῆναι 1924 σελ. 43 ἐπ.

ὑποχρεωμένον τὰ προφυλακτικὰ ταῦτα μέτρα νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἐνδεχομένων νὰ προκύψουν δυσμενῶν ἐπιδράσεων ἐκ τοῦ κύκλου τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων.

Ἡ «κοινωνικὴ προφύλαξις»¹⁵ ἐπεκτείνεται τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν, ἐντεῦθεν δὲ ἡ δημοσιονομικὴ καὶ εἰδικώτερον ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ, προσλαμβάνει καὶ μίαν ἄνωτέραν ἀποστολήν.

Οὕτω ἡ φορολογία σήμερον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐφαρμογῆς, ἔχει ἐξέλθει ἀπὸ τὸν παθητικὸν τῆς ρόλον καὶ εὐρίσκεται εἰς περίοδον θετικῆς δράσεως.

Ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον πραγματοποιήσεως τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους.

Ἡ νέα αὕτη ἀποστολὴ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς θεμελιούται ἐπὶ τριῶν, κυρίως, ἐπιχειρημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν εἶναι τεχνικόν, τὸ δεύτερον πολιτικόν καὶ τὸ τρίτον κοσμοθεωρητικόν¹⁶.

1. Τὸ τεχνικὸν ἐπιχείρημα συνίσταται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι, οὐδεμία μέθοδος φορολογίας ὑπάρχει, ἡ ὁποία ἀφίνει ἀνεπηρέαστον τὸν οἰκονομικὸν βίον. Κάθε φόρος δημιουργεῖ οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιδράσεις. Αὗται δὲν προέρχονται μόνον ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ προϊόντος τῶν φόρων, αἵτινες ἀποτελοῦν καὶ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πλείστας ἄλλας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπαισέρχονται ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐπιβολῆς τῆς φορολογίας μέχρι τῆς στιγμῆς ὅπου θὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ διαδικασία τῆς ἐπιπτώσεως, δηλ. τῆς κατανομῆς τοῦ φορολογικοῦ βά-

¹⁵ Ἡ ὀνομασία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν Adolf Wagner, Finanzwissenschaft, I τμῆμα, 3η ἔκδοσις σελ. 76 ἐπ. ὅστις τονίζει μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅτι εἰς τὴν Δημοσίαν Οἰκονομίαν πρέπει νὰ ἐπικρατῇ ἡ προληπτικὴ ἀρχὴ ἀντὶ τῆς κατασταλτικῆς.

¹⁶ Βλ. κυρίως Fritz Karl Mann, ἐνθ' ἄνωτ. 342 ἐπ., καὶ W. Koch, Die Staatswirtschaft des Faschismus, Jena 1935 σελ. 28 ἐπ.

ρους¹⁷. Κατὰ συνέπειαν εἶναι δύσκολος ὁ ἀκριβῆς προσδιορισμὸς τοῦ σκοποῦ ἐνὸς φόρου, δύναται δὲ νὰ εἶναι διάφορος ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ἀπὸ τὰς τελικὰς ἐπιδράσεις τοῦ φόρου¹⁸.

Οὐδεὶς φορολογικὸς νόμος, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἔχη τεχνικῶς διαμορφωθῇ, δύναται νὰ μὴ προκαλέσῃ μεταβολὰς εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ὥς καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ἡθελημέναι ἐπιδράσεις συμπληροῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀντικαθίστανται, διὰ μὴ ἡθελημένων τοιούτων, διότι ὁ νομοθέτης δὲν δύναται πάντοτε νὰ προβλέψῃ τὴν διαδρομὴν τῶν ἀντιδράσεων τοῦ φόρου.

Ἡ ἐφηρμοσμένη φορολογικὴ πολιτικὴ παρέχει ἐξ ἄλλου πλεῖστα παραδείγματα θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς ἐπιδράσεως τῆς φορολογίας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς¹⁹.

Ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἐπιβολὴ ἐνὸς ὑψηλοῦ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ ἐπὶ τοῦ καπνοῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀποβλέπῃ :

α) Εἰς τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν, διότι διὰ τοῦ δασμοῦ τούτου ἐπιζητεῖται ἡ ἐξεύρεσις ἐσόδων διὰ τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν.

β) Εἰς τὴν ἐμπορικὴν πολιτικὴν, διότι θὰ ἐπέλθῃ περιορισμὸς τῆς ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγῆς.

γ) Εἰς τὴν γεωργικὴν πολιτικὴν, διότι εὐνοεῖται ἡ καλλιέργεια καὶ ἐπεξεργασία τοῦ καπνοῦ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ.

δ) Εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ πληθυσμοῦ, διότι δημιουργεῖται μεγαλύτερος χῶρος διατροφῆς, δι' αὐξήσεως τῆς ἐργατικῆς ἀπασχολήσεως, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἶναι, κατὰ συνέπειαν, τεχνικῶς ἀδύνατον νὰ περιορίσωμεν τὸν φόρον εἰς δημοσιονομικοὺς μόνον σκοπούς. Ἀνακύπτουν ἐπιδράσεις καὶ ἐπιτυχάνονται σκοποὶ τοὺς ὁποίους, ἴσως, νὰ μὴ προέβλεψε καὶ νὰ μὴ ἡθέλησε τὸ Κράτος. Τὸ σχέδιον μιᾶς «οὐδετέρας φορολογίας» ὥς τὸ ἐφαντάζετο ὁ οἰκο-

¹⁷ Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιπτώσεως εἶναι, ὥς παρατηρεῖ ὁ Bruno Moll, τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς Δημοσίας Οἰκονομικῆς, (Lehrbuch der Finanzwissenschaft, Berlin 1930 σελ. 309).

¹⁸ Dora Schmidt, Nichtfiscalische Zwecke der Besteuerung, Ein Beitrag zur Steuertheorie und Steuerpolitik, Tübingen 1926, σελ. 7

¹⁹ Dora Schmidt, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 6.

νομικὸς φιλελευθερισμός, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστον καὶ ἀποτελεῖ πλέον οὐτοπίαν.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν διὰ τοῦ φόρου δημιουργοῦνται καὶ ἄλλαι μὴ ταμιευτικαὶ ἐπιδράσεις, ἐνδείκνυται ἡ συγκέντρωσις καὶ ἡ συστηματοποίησις τῶν διεσπαρμένων καὶ ἐλλιπῶν τούτων τάσεων εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποφεύγωνται αἱ ἀντίθετοι ἐπιδράσεις καὶ νὰ ἰσχυροποιηθῇ ἡ θετικὴ αὐτῶν συμβολή.

2. Ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως τονίζεται τὸ ὀξύμωρον μιᾶς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἐνῶ ἐπιδιώκει ταμιευτικοὺς σκοποὺς, ταῦτοχρόνως, ὅμως, δυσχεραίνει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν γενικωτέρων πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν προσπαθειῶν τοῦ Κράτους. Εἶναι ἀσυμβίβαστον τὸ Κράτος ἀφ' ἑνὸς μὲν ν' ἀφαιρῇ ἀπὸ τὸν ὑπὸ τῆς κρίσεως πληγέντα γεωργὸν ἐπὶ παραδείγματι ἀγοραστικὴν δύναμιν, ὅταν θὰ εἶναι πάλιν ἠναγκασμένον, τὰς ἐκ φόρων εἰσπράξεις ν' ἀποδίδῃ ὑπὸ τύπον ἐπιχορηγήσεων εἰς τὸν ἴδιον αὐτὸν γεωργόν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ ἀποτελεῖ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Fritz Karl Mann, τὸν ἐκτελεστὴν τῆς γενικῆς πολιτικῆς θελήσεως²⁰.

3. Τὸ κοσμοθεωρητικὸν ἐπιχείρημα. Ἀπὸ ἀπόψεως φυσικοῦ δικαίου τὸ φορολογικὸν βάρος θὰ ἔπρεπε νὰ κατανέμεται ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς σχήματος ἰδεώδους ἰσότητος. Διαφορετικὰ ἔχει τὸ ζήτημα ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανικῆς ἀντιλήψεως τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους.

Ὅταν ἀποβλέπη τις εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου καὶ τὰ ἄτομα βλέπει μόνον ὡς ἐξηρτημένα μέλη τῆς ὁλότητος δύνανται τὰ ἀξιώματα τῆς φορολογίας καὶ νὰ μετατοπισθοῦν ἐν μέρει.

Τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ὑποτάσσεται εἰς τὸ γενικόν. Ἡ ἀξία τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὁμάδων εἶναι σχετικὴ. Ἀναλόγως δὲ τῆς γενικωτέρας πολιτικῆς τοῦ Κράτους διαβαθμίζεται καὶ ἡ φορολογικὴ αὐτῶν εἰσφορά. Μία χώρα, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην ἐκθιομηχανήσεως, θ' ἀνακουφίσῃ τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐνῶ μία χώρα ἡ ὁποία θέλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν

²⁰ M a n n, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 345.

ἀγροτικὴν καλλιέργειαν θὰ ἐπιβάλῃ βαρεῖαν φορολογίαν ἐπὶ τῆς βιομηχανίας.

Τὰ τρία ταῦτα ἐπιχειρήματα θεμελιώνουν τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ, πλὴν τῆς ταμιευτικῆς τῆς ἀποστολῆς, πρέπει, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν τῆς χώρας, νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ ἄλλους δευτερεύοντας ἢ ἰσοτίμους σκοπούς.

Οἱ σκοποὶ οὗτοι δύνανται ν' ἀναφέρονται εἴτε εἰς τὴν κοινωνικοπολιτικὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξητάσαμεν, εἴτε εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ πληθυσμοῦ, ὁπότε διὰ σειρᾶς φορολογικῶν μέτρων ἐπιζητεῖται, ὡς συνέθη εἰς τὰ καλούμενα ὀλοκληρωτικὰ Κράτη, ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, εἴτε, τὸ καὶ σπουδαιότερον, εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον.

Ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου δύο κατευθύνσεις δύνανται ὁ φόρος νὰ ἐπιδιώξῃ: Πρῶτον τὴν αὔξησην τῆς παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας, καὶ δεύτερον τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων.

Ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ φόρος δύνανται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς παραγωγικότητος ἔχει πολλοὺς θιασώτας καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει. Ὑποστηρίζεται μάλιστα παρὰ σοβαρῶν οἰκονομολόγων ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀντοχῆς κατὰ τὴν φορολογίαν, θὰ ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς παραγωγικότητος²¹.

²¹ Ὁ Wilhelm Andrae προτείνει τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος διὰ τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν προσόδων (Ertragsteuer), διότι φρονεῖ ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος φόρος παρακινεῖ εἰς τὴν παραγωγικότητα τῆς οἰκονομίας, καθ' ὅσον ἡ φορολογικὴ εἰσφορὰ παρουσιάζεται τεκμαρτῶς κατὰ τρόπον πάγιον, συμφέρον ἐπομένως τοῦ ἐπιχειρηματίου θὰ εἶνε ἡ ἐπίτευξις μεγαλυτέρας προσόδου. (Wilhelm Andrae, Die Zukunft der Ertragbesteuerung unter wirtschaftspolitischem Gesichtspunkt, εἰς Festgabe für Georg von Schanz, τόμος II, Tübingen 1938, σελ. 350 ἐπ. Τὰς ἀπόψεις ταύτας ἀναπτύσσει ἐπίσης ὁ Andrae εἰς τὸ ἐκδοθὲν κατόπιν ἐγχειρίδιόν του Grundlegung einer neuen Staatswirtschaftslehre, Jena 1929, σελ. 151 ἐπ. Τὴν αὐτὴν ἀποψιν ὑποστηρίζει διὰ τὴν γεωργίαν καὶ ὁ Aereboe, Agrarpolitik, Berlin 1928, σελ. 315. Ἐκτενῇ ἔκθεσιν τῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς παραγωγικῆς ἀποστολῆς τοῦ φόρου δίδει ἡ Dora Schmidt, Nichtfiscalische Besteuerung, σελ. 79 ἐπ. Ἐπίσης ὁ καθηγητὴς Karl

Τὸ εἰσόδημα καὶ ἡ περιουσία δὲν πρέπει συνεπῶς ν' ἀποτελοῦν ἀδιακρίτως τὴν βάσιν τῆς φορολογίας, ἀλλ' ὁ νομοθέτης ὀφείλει νὰ διακρίνη μεταξὺ παραγωγικοῦ καὶ μὴ παραγωγικοῦ κεφαλαίου, μεταξὺ παραγωγικῶν καὶ μὴ παραγωγικῶν τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ, μεταξὺ παραγωγικοῦ καὶ μὴ παραγωγικοῦ τρόπου χρησιμοποίησεως τοῦ εἰσοδήματος. Διὰ μέσου ὅθεν τῆς φορολογίας θὰ πρέπει νὰ εὐνοοῦνται αἱ παραγωγικαὶ τάσεις εἰς βάρος τῶν μὴ παραγωγικῶν.

Εἰδικώτερον ἡ φορολογία θὰ πρέπει νὰ εὐνοῇ τὴν ἀποταμίευσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν νέων κεφαλαίων, θὰ πρέπει νὰ διευκολύνῃ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, νὰ παρέχῃ τὰ μέσα διὰ τὴν ὀρθολογιστικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ περιορίζῃ τὴν μὴ παραγωγικὴν κατανάλωσιν, δι' ἐπιβολῆς φόρων ἐπὶ τῶν εἰδῶν πολυτελείας, ὡς προτείνει ὁ Cassel. Διὰ τῶν δημοσιονομικῶν ὅθεν μέτρων θὰ πρέπει νὰ προωθῆται ἡ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐκάστης χώρας.

Ἡ παραγωγικὴ, λεγομένη, φορολογικὴ πολιτικὴ ἔτυχε χρησιμοποίησεως ὑπὸ τῶν νομοθεσιῶν τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἡ φασιστικὴ Ἰταλία ἐδημιούργησε τὸ «Concetto produttistico», τὸ ὁποῖον θέτει τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν διὰ δημοσιονομικῶν μέτρων ἐπαύξησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας ²².

Τὰς ἀντιλήψεις ταύτας συναντῶμεν μετὰ τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν

Bräuer ἐρευνᾷ διὰ μακρῶν τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβολῆς φόρων μὲ εἰδικούς σκοποὺς (βλ. Karl Bräuer. Finanzsteuern Zwecksteuern und Zweckzuwendung von Steuererträgen ἔνθ. ἄνωτ.).

²² Ὁ πρῶτος Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος De Stefani ἐτόνισεν ἐπανειλημμένως ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ τοὺς κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς σκοποὺς τοῦ Κράτους. Ἡ πολιτικὴ τοῦ φασισμοῦ τείνει εἰς τὴν διὰ δημοσιονομικῶν μέτρων ἐπαύξησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς Χώρας. Συστηματικὴν ἀνάλυσιν τοῦ δημοσιονομικοῦ προγράμματος τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος ἀνευρίσκει τις εἰς δύο εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου μονογραφίας: Waldemar Koch, Die Staatswirtschaft des Faschismus, Jena 1935, ἰδίᾳ σελ. 151-200, καὶ Jean Dubergé, La politique fiscale de l'Italie fasciste, Paris 1938 σελ. 109-129. Ἐπίσης

Churchill ὑποβληθεὶς προϋπολογισμὸς εἰς τὴν Βουλὴν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1928 ὠνομάσθη «παραγωγικὸς προϋπολογισμός», διότι διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐκείνου, ἐπεζητεῖτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς βαρείας βιομηχανίας καὶ γενικῶς ἡ παροχὴ διευκολύνσεων πρὸς αὕξησιν τῆς ἀποδοτικότητος τῆς παραγωγῆς ἐν γένει. Αἱ χαρακτηρισθεῖσαι ὡς παραγωγικαὶ ἐπιχειρήσεις ἡλαφρύνθησαν κατὰ τὰ 2)³ ἐκ τῆς ἐπιβολῆς ὠρισμένων φόρων, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ καταναλωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐξηρέθησαν τῆς εὐνοίας ταύτης ²³.

Ἡ Σοβιετικὴ Ρωσσία ²⁴ χρησιμοποιεῖ ἐπίσης τὴν φορολογικὴν πολιτικὴν ὡς μέσον κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἐνισχύει τὸν κρατικὸν τομέα εἰς βάρος τοῦ ἰδιωτικοῦ.

Ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς Γερμανίας ἀπὸ τοῦ 1929 καὶ ἐντεῦθεν, ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ τοῦ 1933 συνδέεται στενῶς μὲ τὴν οἰκονομικὴν τῆς πολιτικὴν μὲ σκοπὸν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ τὴν ἐξύψωσιν τῆς δημοσιονομικῆς ἰσχύος τοῦ Κράτους ²⁵.

βλέπε E. v. Beckerath, Wesen und Werden des fascistischen Staates, Berlin 1927. J. Perroux, Contribution à l'étude de l'Economie et des finances publiques depuis la guerre, Paris 1928. Ben v. Griotti, La politica finanziaria italiana, Milano 1926. De viti de Marco Grundlehren der Finanzwirtschaft, Tübingen 1932 σελ. 65 ἐπ.

²³ Βλ. Parliamentary Debates: Official Report, Fifth Series, Volume of session 1928, σελ. 840 ἐπ. Ἐπίσης βλ. Finanzarchiv 1928, σελ. 99 ἐπ. F. r. M a n n, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 351-352. Τὴν ἔκθεσιν τοῦ Churchill βλέπε δημοσιευμένην ἐπίσης εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Gaston Jèze, ἐκδιδομένην «Revue de Science et de législation financières», 1929.

²⁴ P a u l H a e n s e l, Die Finanz- und Steuerverfassung der Union der sozialistischen Sowjet-Republiken, Finanzwissenschaftliche und volkswirtschaftliche Studien, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τοῦ καθηγ. Karl Bräuer, Heft 10, Jena 1928 Ἐπίσης: G. D o b b e r t und O. W i t t, Das einheitliche Staatsbudget der U. d S. S. R. Jena 1930 (Heft 17).

²⁵ Ἡ σημερινὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς Γερμανίας δὲν εἶναι αὐστηρῶς προσηρμοσμένη πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς δημιουργίας ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἐσόδων, ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς δημοσιονομικῆς δυνάμεως τοῦ Κράτους. Δημοσιονομικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτικὴ συνδέονται τόσον στενῶς, εἰς τρόπον ὥστε δυσκόλως νὰ διαχωρίζη τις τὰ ὅρια τῆς μιᾶς ἀπὸ τὰ τῆς ἄλλης. Περὶ τῶν κατευθύνσεων τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τῆς Γερμανίας βλέπε: J o s e p h G e-

Ὁ Roosevelt χρησιμοποιεῖ ἐπίσης εἰς εὐρείαν κλίμακα τὰ δημοσιονομικὰ μέτρα πρὸς πραγματοποίησιν οἰκονομικοπολιτικῶν ἐπιδιώξεων ²⁶.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας οἰκονομικῆς κρίσεως ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ χρησιμοποιεῖται μὲ κατεύθυνσιν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς παραγωγικότητος. Οἱ φορολογικοὶ συντελεσταὶ μειοῦνται σημαντικῶς, ἵνα διευκολυνθῇ ἡ ἀναζωογόνησις τῆς οἰκονομίας. Ἔργα δέ, εἰς εὐρείαν κλίμακα, ἐκτελοῦνται πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀνεργίας. Αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία παρουσιάζουν πλεῖστα τοιαῦτα παραδείγματα ²⁷.

bracht, Die Finanzkraft des Reiches εἰς «Jahrbuch der nationalsozialistischen Wirtschaft», 1937 σελ. 128 - 143, F r. H e r r m a n n, Nationalsozialistische Steurpolitik, εἰς «Jahrbuch d. N. W.» 1937 σελ. 144 - 166. Περαιτέρω: Fritz Terhalle, Leitfaden der deutschen Finanzpolitik, München und Leipzig 1936, Felix Boesler, Die deutsche Finanzwirtschaft seit 1933 εἰς «Weltwirtschaftliches Archiv» 1935 σελ. 520 ἐπ. ὡς καὶ E h e b e r g - B o e s l e r, Grundriss der Finanzwissenschaft 7 ἔκδοσις, Leipzig 1936. Ἐκθεσιν τῶν δημοσιονομικῶν μέτρων τῆς Γερμανίας τῶν προσανατολισμένων εἰς τὴν οἰκονομικοπολιτικὴν ἄποψιν ἀνευρίσκει τις εἰς τὴν μελέτην τοῦ L u d w i g J u n g, Wirtschaftspolitisch motivierte Steuerpolitik im Deutschen Reich, Darmstadt 1933.

²⁶ L o u i s F r a n c, L'expérience Roosevelt et le milieu social américain, Paris 1937 καὶ Facing The Tax Problem. The twentieth Century Fund, N. York 1937, σελ. 129 ἐπ.

²⁷ Ἡ Γερμανία προέβη ἀπὸ τοῦ 1933 εἰς τὸν σημαντικὸν περιορισμὸν τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν κατασκευαζομένων αὐτοκινήτων, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς κατὰ τὸ $\frac{1}{2}$ μειώσεως τοῦ φόρου τούτου ὑπῆρξεν ὅτι ἡ κατανάλωσις τῶν αὐτοκινήτων κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἠυξήθη κατὰ 61 %, ὁ ἀριθμὸς δὲ τοῦ ἀπασχολουμένου προσωπικοῦ ἐδιπλασιάσθη. Συνεπεία τοῦ ἐπιτυχοῦς τούτου πειράματος περιορίσθησαν καὶ οἱ φόροι ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος ἀπὸ 10 $\frac{1}{2}$ —46 % εἰς 8—33 % μὲ τὴν νομοθετικὴν διάταξιν ὅτι τὸ σύνολον τῶν φόρων ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἠδύνατο νὰ ὑπερβαίῃ τὸ τρίτον τοῦ εἰσοδήματος. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἠκολούθησε καὶ ἡ Γαλλία κατὰ τὸ 1934 μὲ μίαν εὐρυτέραν φορολογικὴν μεταρρύθμισιν, σκοπὸς τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ σχετικοῦ νόμου, ἦτο «ν' ἀναζωογονήσῃ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τὴν ὁποίαν περιορίζει μία φορολογικὴ νομοθεσία πολύπλοκος καὶ τῆς ὁποίας τὰ ὑψηλὰ φορολογικὰ ποσοστὰ συντελοῦν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς φορολογητέας ὕλης καὶ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου. Πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν τῆς διὰ τῆς φορολογίας ἀναζωογονήσεως τῆς οἰκονομίας κατέτεινε καὶ ἡ ἀκολουθηθεῖσα κατὰ τὸ 1936 ὑπὸ τῆς

Ἡ παρατηρηθεῖσα εὐνοϊκὴ ἐπίδρασις τῶν δημοσιονομικῶν μέτρων ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διηκολύνθη ἀναμφισβητήτως ἡ ἔξοδος ἐκ τῆς τελευταίας οἰκονομικῆς ὑφέσεως, ἔθεσεν ὑπὸ συζήτησιν τὸ θέμα, ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ γενικωτέρα δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους δύναται νὰ ἐπηρεάζη τὰς οἰκονομικὰς διακυμάνσεις καὶ οὕτω ἐμμέσως ν' ἀποτρέπη ἢ νὰ μετριάξη τὰς συνεπείας τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.

Ἡ δικαιολογητικὴ βάσις τῆς εἰδικωτέρας ταύτης ἀποστολῆς τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄποψιν, ἡ ὁποία ἔχει γίνεи γενικῶς δεκτὴ, ὅτι ἡ ρύθμισις τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν καθηκόντων τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος, κατὰ συνέπειαν, θὰ πρέπει νὰ κατευθύνῃ τὴν δημοσιονομικὴν του πολιτικὴν, δηλ. τὴν πολιτικὴν τῶν φόρων καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν δαπανῶν, κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα μίαν σχετικὴν ἐξίσωσιν τῶν διακυμάνσεων μεταξὺ τῶν περιόδων οἰκονομικῆς ἀνθήσεως καὶ

κυβερνήσεως Blum δημοσιονομικὴ πολιτικὴ (βλ. σχετικῶς Ἰ. Κούλη: Ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως Μπλούμ, εἰς «Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς», ἔτος 1937, τεύχος Β', σελ. 220 ἐφ.). Ἐπίσης εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπουν καὶ τὰ πρόσφατα δημοσιονομικὰ μέτρα τῆς κυβερνήσεως Daladier.

Τέλος καὶ ἐν Σουηδίᾳ τὸ ζήτημα τῆς ρυθμίσεως τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων διὰ μέσου τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς ἔτυχε πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τελευταίως, ἐκδοθέντος καὶ εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο νόμου. Κριτικὴν τοῦ νόμου τούτου ἐπιχειρεῖ ὁ Cassel εἰς ἄρθρον τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Long-run balancing of the budget», δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Skandinaviska Kreditaktiebolaget» τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1938.

Γενικῶς περὶ τῶν εἰς διαφόρους χώρας ληφθέντων δημοσιονομικῶν μέτρων πρὸς ἀπάμβλυνσιν τῶν ἐκδηλώσεων τῆς κρίσεως καὶ ὑποβοήθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως βλ. ἐκτενῆ ἔκθεσιν εἰς P. Einzig, World Finance 1935 - 1937, London 1937, ὡς καὶ εἰς δημοσίευμα τοῦ Δ. Γραφείου Ἐργασίας: Une politique des Travaux Publics, Genève 1935. Πρβλ. ἐπίσης C. Bresciani-Turroni, Les Travaux publics en Allemagne comme moyen de lutte contre le chômage, Le Caire 1937 καὶ μελέτην μας «Αἱ νεώτεραι κατευθύνσεις τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς», δημοσιευθεῖσαν εἰς «Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς», ἔτος 1934, Β' τεύχος, ἔνθα γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ἐφαρμοσθείσης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη φορολογικῆς πολιτικῆς πρὸς ἀναζωογόνησιν τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας.

υφέσεως. Ὅπως ἓνας μέγας πελάτης δύναται διὰ νέων παραγγελιῶν νὰ βοηθήσῃ μίαν ἐπιχείρησιν, ἡ ὁποία στερεῖται καταναλώσεως, οὕτω καὶ τὸ Κράτος, ὡς ὁ μεγαλύτερος πελάτης τῆς χώρας, δύναται, δι' αὐξήσεως τῶν δημοσίων παροχῶν, ἥτοι ἄλλοι μὲν διὰ τονώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν εὐρυτέρων λαϊκῶν μαζῶν, ἄλλοι δὲ διὰ διευκολύνσεως τῆς παραγωγῆς, νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν πτώσιν τῆς οἰκονομίας καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν τόνωσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἐπέρχεται οὕτω μία ἀνάμιξις τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ τομέως οἰκονομικῆς δράσεως, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τοῦ καταλλήλου χειρισμοῦ τοῦ πρώτου, ἐπιτυγχάνεται ἰσοζύγισις τῶν διακυμάνσεων τοῦ δευτέρου.

Ἡ συμψηφιστικὴ αὕτὴ πολιτικὴ τοῦ προϋπολογισμοῦ δύναται νὰ εἶναι γενικὴ ἢ μερικὴ ²⁸.

Ἡ γενικὴ πολιτικὴ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ Κράτος ρυθμίζει τὸ σύνολον τῶν ἐξόδων καὶ τῶν ἐσόδων ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν φάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ οἰκονομικὸς κύκλος, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου τῆς εὐημερίας, περιορίζονται τὰ ἔξοδα, δημιουργοῦνται δὲ ἐκ τῶν περισσευμάτων εἰδικὰ ἀποθεματικὰ μέλλοντα νὰ χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴν περίοδον τῆς οἰκονομικῆς καταπτώσεως.

Τὸ Κράτος κατὰ συνέπειαν ἀκολουθεῖ τὴν ἀντίθετον τακτικὴν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ ιδιωτικὴ οἰκονομία καὶ οὕτω ἐπέρχεται μία γενικωτέρα ρύθμισις τοῦ ὅγκου τῶν συναλλαγῶν, περιοριζομένων οὕτω τῶν ἀντιθέσεων τῶν περιοδικῶν διακυμάνσεων.

²⁸ Πλήρη καὶ συστηματικὴν ἔκθεσιν τοῦ φαινομένου τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων δίδει ὁ καθηγητὴς Wilhelm Rörke εἰς τὸ τελευταίως ἐκδοθὲν ἔργον του *Crises and Cycles*, London 1936, ὅπου εἰδικώτερον ἐξετάζει (σελ. 165—173) τὰ σχετικὰ μὲ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν ζητήματα. Τὴν ἐπίδρασιν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων ἐπὶ τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας ἐξήτασαν κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1929 καὶ ἐντεῦθεν περίοδον πλείστοι οἰκονομολόγοι ἰδίᾳ Γερμανοί. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα μελέτας τινάς: Harald Fick, *Finanzwirtschaft und Konjunktur*, Jena 1932, Egbert Munzer, *Dynamischer Staatshaushalt?* Jena 1931, Herbert Dorn, *Die Finanzsysteme des Auslandes unter dem Einfluss der Wirtschaftskrise* εἰς «Festschrift f. H. Grossmann», Berlin 1932, Otto Fr. von Mering, *Neuere Untersuchungen über öffentliche Einnahmen und Konjunktur*, εἰς *Finanzarchiv*, 1932, σελ. 274 ἐπ., Heinz Bonus, *Konjunktur und Haushalt*, εἰς *Finanzarchiv*, 1935, σελ. 166 ἐπ.

Ἡ μερική συμψηφιστικὴ πολιτικὴ συνίσταται οὐχὶ εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ συνόλου τῶν δαπανῶν καὶ τῶν ἐσόδων, ἀλλὰ μέρους μόνον τούτων, κατὰ ποιοτικὴν ἐπιλογήν. Διὰ τῆς καταλλήλου ρυθμίσεως τῶν διαφόρων φορολογιῶν δύναται τὸ Κράτος νὰ ἐνισχύσῃ ἢ νὰ περιορίσῃ ὠρισμένους κλάδους παραγωγῆς καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ οὕτω τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομίας.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς εὐημερίας ἐπιβάλλονται φόροι, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὡς σκοπὸν τὸν περιορισμὸν ἐκείνης τῆς δραστηριότητος, τὴν ὁποίαν τὸ Κράτος δὲν θεωρεῖ ἐπιθυμητήν, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς κρίσεως περιορίζονται οἱ φορολογικοὶ συντελεσταὶ πρὸς ἰσχυροποίησιν τῶν προϋποθέσεων τῆς παραγωγῆς. Ἐπὶ παραδείγματι λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὴν περίοδον τῆς εὐημερίας τείνει νὰ διαδεχθῇ περίοδος ὑπερεπιδόσεως καὶ ὑπερπαραγωγῆς, ἥτις ἐνδέχεται νὰ ὑπερβῇ τὰς δυνατότητας τῆς καταναλώσεως, ἔχει τὴν εὐχέρειαν τὸ Κράτος διὰ τῆς ὑψώσεως τῶν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς φόρων νὰ ἐπιδράσῃ ἀνασταλτικῶς, ὡς τροχοπέδη καὶ νὰ προφυλάξῃ ὅπωςδῆποτε τὴν οἰκονομίαν ἀπὸ ὑπερβολάς ²⁹.

Τὸ φορολογικὸν σύστημα θὰ πρέπει νὰ διαρρυθμίζεται ἐπὶ οἰκονομικῆς βάσεως, θὰ πρέπει πρὸς τοῦτο βαθμιαίως νὰ καταργοῦνται ἢ νὰ περιορίζονται οἱ «οἰκονομικῶς ἐπιβλαβεῖς» φόροι ὡς τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ καθηγητὴς Lampe ³⁰. Τοιοῦτοι φόροι εἶναι κυρίως ὁ φόρος τοῦ κύκλου ἐργασιῶν καὶ γενικῶς οἱ φόροι ἐπὶ τῆς καταναλώσεως.

Τὰ κενά, τὰ ὁποῖα θὰ προκύβουν εἰς τὸν προϋπολογισμόν, θὰ πρέπει νὰ καλύπτονται διὰ μέσου τῆς δημοσίας πίστεως ³¹. Ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις τῶν συναπτομένων δανείων θὰ ἔχῃ ἐπίσης μίαν ἐτέραν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ

²⁹ E r n s t W a g e m a n n, Wirtschaftspolitische Strategie, Hamburg 1937, σελ. 343.

³⁰ A d o l f L a m p e, Reine Theorie der Finanzreform εἰς Finanzarchiv 1934, σελ. 218 ἰδίᾳ σελ. 272 ἐπ.

³¹ Μεγάλην ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἡ δημοσία πίστις εἰς τὴν ἐξισορρόπησιν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων. Βλ. H a n s R i c h t e r - A l t s c h ä f f e r, Volkswirtschaftliche Theorie der öffentlichen Investitionen, München und Leipzig 1936, B u r k h e i s s e r, Die Grenzen des Staatskredits, Berlin 1937, G. J è z e, La Technique du crédit Public. Paris 1933.

τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἡ ἔξοδος τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς φάσεως τοῦ οἰκονομικοῦ μαρασμοῦ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς δημοσιονομικῆς ἱστορίας καὶ δὴ τῆς προσφάτου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μέσον ἐπιτεύξεως μὴ δημοσιονομικῶν ἐπιδιώξεων. Διὰ τῆς φορολογίας τὸ Κράτος εἶναι, ἀναμφισβητήτως, εἰς θέσιν νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν οἰκονομικὸν βίον. Διὰ μέσου ταύτης ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, εἴτε εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῆς εἴτε εἰς τὸν τρόπον τοῦ οἰκονομικῶς ἐργάζεσθαι, εἴτε εἰς τὸν τρόπον τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Διὰ μέσου τῶν δημοσιονομικῶν μέτρων, ὅχι μόνον ὑφιστάμεναι τάσεις ἰσχυροποιοῦνται καὶ ἐπισπεύδονται, ἀλλὰ καὶ νέαι μορφαὶ ζωῆς ἀνακύπτουν. Νέαι ἐπιχειρήσεις δημιουργοῦνται, νέοι κλάδοι τῆς παραγωγῆς εὐνοοῦνται καὶ ὁλόκληρος στροφή εἰς τὴν διάρθρωσιν καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομίας δύναται νὰ ἐπέλθῃ. Ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς τελευταίας οἰκονομικῆς ὑφέσεως σημαντικῶς συνέβαλε καὶ ἡ κρατικὴ πολιτικὴ, ἡ διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοὔτέστι δημιουργία ἀπασχολήσεως εἰς τὸν ἄνεργον ἐργατικὸν πληθυσμὸν καὶ ἡ διὰ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς ἀναζωογόνησις τῆς οἰκονομίας. Τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς ὑπεραισιοδόξους ἐκτιμήσεις τῆς συμβολῆς τοῦ παράγοντος τῆς δημοσιονομικῆς δράσεως, ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν τῆς οἰκονομίας καὶ ὡς πρὸς τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων.

Εἰς τὸν μετὰ προσοχῆς ἐξετάζοντα τὸν κύκλον τῶν οἰκονομικῶν καὶ δημοσιονομικῶν φαινομένων, προβάλλουν ἀντιρρήσεις τινές, αἱ ὁποῖαι περιορίζουν τὴν συμβολὴν τῆς θεωρίας καὶ ἀποτελεσματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ δημοσιονομικοῦ παράγοντος εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομίας.

Ἡ δημοσιονομικὴ δὲ θεωρία τότε μόνον ἔχει πρακτικὴν ἀξίαν, ὅταν πραγματικὰ ἐξυπηρετῇ τὴν δρᾶσιν τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ πραγματικὴ ἐξυπηρέτησις τοῦ Κράτους λαμβάνει χώραν, ὡσάκις ταῦτοχρόνως ἐξυπηρετεῖται τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ προωθεῖται τὸ ἐπίπεδον τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὸ σημερινὸν οἰκονομικὸν σύστημα ἡ ἱκανότητι τῆς οἰκονομίας εἶναι κατὰ τοσοῦτον μεγαλυτέρα, ὅσον ἰσχυρότεροι εἶναι αἱ κινητήριόι της δυνάμεις καὶ ὅσον εὐκολώτερον προσαρμόζονται αἱ ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς προκύπτουσαι μεταβολαί ³².

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ μεταρρύθμισις τῶν φόρων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δυσχεραίνουν ὡς συντελεσταὶ κόστους τὴν ἀπαιτουμένην, εἰς μίαν δυναμικὴν διαδικασίαν, συμπίει τῶν ἐν γένει ἐξόδων, διευκολύνει τὰ μέγιστα τὴν τόνωσιν τῆς παραγωγῆς.

Ἀνακύπτει ὅμως εὐθὺς ἀμέσως ἡ πρώτη δυσχέρεια: Ποῖοι φόροι θὰ πρέπει νὰ μειωθοῦν; Οἱ φόροι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος; Ἡ οἱ φόροι, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ἐφ' ὅσον ὁ ἐπιχειρηματίας, ὑπὸ τὴν σημερινὴν κεφαλαιοκρατικὴν ὀργάνωσιν, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς παραγωγῆς;

Ὁ σχηματισμὸς εἰδικῶν ἀποθεματικῶν κατὰ τὰς περιόδους τῆς εὐημερίας εἶναι περαιτέρω, ἐν τῇ πρακτικῇ, δύσκολος ³³. Θὰ πρέπει, ἐν πρώτοις, νὰ παραμείνῃ ἐν τμῆμα ἐσόδων ἀδιάθετον, πρᾶγμα ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄποψιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, σύμφωνα πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Δημοσία Οἰκονομικὴ δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν συγκέντρωσιν περιουσίας, καὶ δεύτερον εἰς τὰς περιόδους τῆς ἀνόδου τῆς οἰκονομίας ἡ κοινὴ γνώμη δὲν διάκειται εὐμενῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν οἰκονομιῶν. Ἐὰν εἶναι εὐκολος ἡ ἐπέκτασις τῆς δράσεως τοῦ Κράτους κατὰ τὰς περιόδους τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως, εἶναι δύσκολος ὁ περιορισμὸς ταύτης κατὰ τὰς περιόδους τῆς εὐημερίας.

Ἡ εὐνοία ἐπὶ πλέον ὠρισμένων κλάδων τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς μειώσεως τοῦ φορολογικοῦ βάρους θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἰς τοὺς κλάδους τούτους τοποθέτησιν νέων κεφαλαίων. Καὶ ἂν μὲν πρόκειται περὶ κεφαλαίων ἀργούν-

³² Βλ. L a n d m a n n, Steuergrenze u. Sozialprodukt. Kostensteuern als Reibungssteuern. Εἰς «Kapitalbildung und Steuersystem», ἐνθ' ἄνωτ. 1ος τόμος, σελ. 185.

³³ Βλ. τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν κριτικὴν τοῦ Cassel, Long-run Balancing of the budget, εἰς «Skandinaviska kreditaktiebolaget», 1938.

των, ἡ οἰκονομία ἐν τῷ συνόλῳ ὠφελεῖται ἐκ τῆς προσόδου, ἡ ὁποία θὰ προκύψῃ. Ἐὰν ὅμως πρόκειται περὶ μετατοπίσεως κεφαλαίων ἥδη τοποθετημένων εἰς ἄλλας ἐπενδύσεις, τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα θὰ κριθῇ ἀπὸ τὴν διαφοράν, ἡ ὁποία θὰ προκύψῃ μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς προηγουμένης ἀποδόσεως.

Τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, ὡς σύνολον, ἐνδιαφέρει ὅχι μόνον ἂν ἐπετεύχθῃ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς ὠρισμένων κλάδων, ἀλλ' ἂν ταῦτο χροῶνως ἐπὶ ἡλθε καὶ ἄν οδὸς τοῦ κοινωνικοῦ προϋόντος, ἥτοι τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Αἱ ἄνωτέρω παρατηρήσεις ἀποσκοποῦν κυρίως νὰ καταδείξουν ὅτι ἡ ἐπίτευξις διὰ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς μὴ φορολογικῶν ἐπιδιώξεων, ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξιν σαφοῦς καὶ προγραμματισμένης πολιτικῆς, βασιζομένης εἰς πραγματικὴν διάγνωσιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ δημοσιονομικῶν φαινομένων. Ὅπου παρόμοια μέτρα ἐφηρμόσθησαν ἄνευ προηγουμένης μελέτης καὶ προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγματικῶν δεδομένων, δὲν ἐπέτυχον τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Ἡ σύγχρονος, ἄλλως τε, δημοσιονομικὴ πολιτικὴ γέμει παραδειγμάτων ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι συχνὰ ἐλήφθησαν τ' ἀντίθετα τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρα.

Τὸ δημοσιονομικὸν σύστημα πρέπει νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὸ οἰκονομικόν. Τὸ οἰκονομικὸν δὲ σύστημα δὲν εἶναι τι τὸ σταθερόν, ἀλλὰ μεταβάλλεται, καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν μάλιστα ἐποχὴν, μερὺ μὸν ταχύ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἀκολουθεῖ κατευθύνσεις ἄλλοτε μὲν ἐπιθυμητάς, ἄλλοτε δὲ μὴ ἐπιθυμητάς. Ἐὰν ὑφίσταται κατ' ἀρχὴν μία γενικωτέρα κρατικὴ πολιτικὴ μὲ συνειδητὸν κοινωνικοοικονομικὸν πρόγραμμα, ἔχει τὸ Κράτος καθῆκον τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομίας νὰ τὴν προωθήσῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην, ἡ ὁποία, κοινωνικῶς, εἶναι ἐπιθυμητή. Ἐὰν λοιπὸν ὑφίσταται δυνατότης διὰ τῶν δημοσιονομικῶν μέσων νὰ πλησιάσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομίας εἰς μίαν εὐνοϊκὴν, ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, κατεύθυνσιν, πρέπει ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐπηρεάζῃ μέχρι τοῦ ἐπιτρεπομένου σημείου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τὸ οἰκονομικὸν σύστημα.

Μόνον ὅμως μία συνειδητῶς προγραμματισμένη δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, ἀποτελοῦσα ὀργανικὸν τμῆμα τῆς γενικωτέρας κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς δύναται νὰ ἀποθῇ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

* * *

Ἡ ἑπταετὴς ἐπικοινωνία μὲ τοὺς φοιτητὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑφηγεσίας μας μᾶς ἐνισχύει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ διδασκαλία μας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον θὰ εὖρη γόνιμον ἔδαφος καὶ ὅτι θὰ δυνηθῶμεν οὕτω νὰ ὑπηρετήσωμεν τὴν Ἐπιστήμην, διὰ τὴν πρόοδον τῆς ὁποίας, ἡ ψυχικὴ ἐπαφὴ καὶ ἡ συνεργασία διδάσκοντος καὶ διδασκομένου ἀποτελοῦν τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν.

Θ' ἀγαπήσωμεν τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τοὺς φοιτητὰς μὲ τὴν θέρμην ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρεάδης.

ΑΓΓΕΛΟΣ Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
